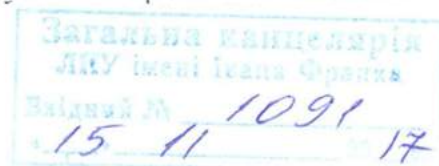

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Скоморович Ірини Георгіївни
“Еволюція та функціонування грошової системи в Україні”,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дисертації

Становлення грошової системи незалежної України відбувалося під впливом багатовікових традицій, які склалися на українських землях. Їхнє вивчення не тільки дає змогу усвідомити історичні корені грошового обігу, але й проаналізувати перспективи, які розгортаються перед ним у контексті глобалізації економіки та створення єдиного європейського грошового простору. Тому необхідно відзначити своєчасність наукового дослідження, яке визначається ще й правильним, на нашу думку, підходом автора до того, що сучасні аспекти функціонування грошової системи доцільно вивчати у взаємодії з історією економіки.

Упродовж багатьох століть розвиток економіки в Україні та світі супроводжується постійним удосконаленням різноманітних аспектів застосування грошей, починаючи від приходу на заміну громіздким зливкам і монетам банкнот і закінчуючи переведенням грошових розрахунків в електронне середовище через їхнє відображення як зміну залишків коштів на рахунках у банках. Проте змінюються не лише форми, в яких грошова одиниця обслуговує економічні відносини, але й решта елементів грошової системи. Такі зміни мають як позитивний, так і негативний вплив на економічне середовище. Лише один з компонентів, а саме незалежність емітента грошей може, у випадку її наявності, адекватно забезпечувати потреби економіки у необхідній кількості грошей, а у разі відсутності – викликати інфляційне фінансування дефіциту бюджету. Виявлення та дослідження подібних аспектів функціонування грошової системи

завжди залишатиметься важливим напрямком економічної науки.

З огляду на вищезазначене, вважаємо дисертаційну роботу Скоморович Ірини Георгіївни, виконану на тему “Еволюція та функціонування грошової системи в Україні”, актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованими здобувачем науковими працями, авторефератом дають можливість зазначити, що отримані наукові результати, висновки і рекомендації мають достатній ступінь обґрунтованості та достовірності. Про це свідчать структура та зміст роботи, значна кількість опрацьованих та систематизованих автором фундаментальних праць вітчизняних та іноземних вчених, присвячених теорії грошей та історії грошового обігу.

Мету наукового дослідження, яка полягає у поглибленні існуючих та розробленні нових теоретико-методологічних і прикладних засад зародження, еволюції та функціонування грошової системи в Україні, а також обґрунтуванні перспектив її подальшого розвитку, досягнуто. Визначені завдання, предмет та об’єкт дослідження відповідають темі дисертації.

Використані автором системно-синергетичний підхід для визначення сутності, структури грошової системи та її впливу на діяльність людини, а також загальнонаукові та спеціальні наукові методи сформували цілісне дослідження, характерними ознаками якого є послідовне розкриття й узагальнення основних тенденцій еволюції грошової системи, а також виявлення й обґрунтування причинно-наслідкових зв’язків, характерних для сучасного стану розвитку грошової сфери економіки України.

Дисертаційна робота ґрунтується на теоретико-прикладному дослідженні механізму функціонування грошової системи та виявленні напрямків щодо його удосконалення. Критичний підхід до наявних теоретичних напрацювань дозволив

автору сформулювати власне визначення поняття “грошова система” (с. 40) та наповнити функціональним призначенням її структурні елементи (с. 40-41), виокремити різновиди грошової системи залежно від середовища, на яке поширюється вплив емітента (с. 42-43). Заслуговує на увагу обґрунтований дисертантом підхід до висвітлення грошової системи як інституту, що “постає у вигляді соціальних обмежень, які навмисно створені людьми для регулювання економічної поведінки” (с. 48).

Логічними та обґрунтованими є сформульовані дисертантом наукові пропозиції та практичні рекомендації щодо удосконалення та підвищення ефективності функціонування грошової системи в Україні (с. 408-417), які ґрунтуються на запропонованих у дисертації концептуальних принципах існування грошової системи. Їхнє врахування дозволить підвищити довіру до грошової системи України з боку її користувачів та адекватно реагувати її регулятору на потенційні ризики, що виникають у нестабільному економічному середовищі.

Здійснене автором дослідження світової та вітчизняної економічної наукової думки, присвяченої теоретичним і практичним засадам функціонування грошової системи, охоплює не лише великий часовий період (від епохи Античності до сьогодення), але й вивчення ставлення представників найважливіших наукових шкіл до обраної проблеми. Вагомим внеском дисертанта в розвиток історії монетарної економічної думки вважаємо детальний аналіз наукового доробку вчених, народжених на українських землях, присвяченого окремим аспектам грошового обігу, його реформування та налагодження в державі (с. 93-111).

Дослідження еволюції грошових систем на українських землях також вражає величиною охопленого часового періоду. У цьому контексті вдалим видається рішення автора відобразити отримані результати в таблицях, поданих у додатках В і Д, що полегшує сприйняття та допомагає отримати цілісну картину змісту елементів грошової системи, характерних для окремого економічного та політичного періоду.

Науковий інтерес становить проведений дисертантом аналіз ступеня втручання держави у функціонування грошової системи в умовах настання економічних чи політичних криз у різних економічних епохах: встановлення примусового курсу монет за допомогою спеціальних надкарбувань у часи Античності (с. 119, 127, 132), заборона карбування монет дрібних номіналів у Польсько-Литовській державі (с. 172), введення в обіг неповноцінних монет у Речі Посполитій (с. 178-180), надмірні випуски паперових грошових знаків для фінансування військових видатків у Російській та Австрійській імперіях (с. 197, 200, 207), визначення указами Президента послідовності витрачання коштів з рахунків підприємств після здобуття Україною незалежності (с. 261-262) та ін.

Актуальним є висвітлення автором сучасного механізму функціонування грошової системи, який охоплює процедуру випуску грошей в обіг та їхнього вилучення, встановлення правил використання економічними суб'єктами готівкових і безготівкових коштів, процес курсоутворення гривні на вітчизняному валютному ринку та вплив на нього державного регулятора. При цьому дисертант використовує не лише теоретичні напрацювання фахівців, але й власні спостереження та велику кількість законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють грошову сферу в Україні, що, зокрема, дало змогу вивчити їхній вплив на компоненти грошової маси.

Математичні розрахунки були використані автором для відображення взаємозв'язку між макроекономічними індикаторами та абсолютними і відносними монетарними показниками. Проаналізувавши отримані результати, зроблено висновок про невисокий рівень такого взаємовпливу та низьку спроможність вітчизняної банківської системи створити ефективний монетарний трансмісійний механізм (с. 290). Одним із результатів проведеного у роботі кореляційно-регресійного моделювання стало прогнозування частки обсягів розрахунків за допомогою платіжних карток у ВВП, на основі якого автор наголошує на незначних майбутніх змінах і необхідності додаткового стимулювання безготівкових платежів, особливо для їхнього поширення серед фізичних осіб (с. 320, 342).

Висновки та рекомендації, сформульовані автором, мають високий ступінь наукової обґрунтованості, відображають основні положення проведеного дослідження та є достовірними, що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

У дисертаційній роботі запропоновано сукупність положень, які містять наукову новизну і свідчать про особистий внесок автора у розвиток економічної науки, який полягає у розв'язанні важливої науково-прикладної проблеми щодо розроблення теоретико-методологічних і прикладних засад формування та функціонування грошової системи України, а також визначення перспективних напрямів її розвитку в сучасних економічних умовах. Серед вагомих результатів дослідження варто відзначити наступні:

- виділення та обґрунтування базових принципів функціонування грошової системи, що дозволило сформулювати напрями вдосконалення структурних складових грошової системи, які забезпечать прозорість ухвалення рішень щодо випуску в обіг грошей, встановлення чітких правил їхнього використання, підвищення довіри економічних суб'єктів до національної грошової одиниці та інших елементів грошової системи (с. 407-417);

- визначення рівня ефективності функціонування грошової системи з використанням кластерного аналізу (с. 332-338), що дало можливість здійснити порівняльний аналіз ефективності функціонування вітчизняної та іноземних грошових систем, та виявлення головних чинників, які впливають на рівень розрахунків з використанням платіжних карток шляхом застосування кореляційно-регресійного аналізу (с. 338-341), що сприяло обґрунтуванню пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної грошової та банківської систем;

- удосконалення наукового визначення поняття грошової системи шляхом розкриття її сутності як сукупності елементів (грошової одиниці (валюти), форм

грошей, механізму емісії й правил використання грошей, емітента, валютного курсу), які, взаємодіючи між собою, становлять порядок випуску та використання грошової одиниці, котре, на відміну від існуючих, враховує новітні тенденції її функціонування (с. 40-41);

- виокремлення практичних рекомендацій щодо поліпшення діяльності економічних суб'єктів на валютному ринку України, серед яких стимулювання вітчизняних експортерів та іноземних інвесторів для збільшення пропозиції іноземної валюти, застосування санкцій до банків за невиконання функцій агентів валютного контролю, розширення можливостей використання строкових інструментів мінімізації валютних ризиків (с. 369, 375-378);

- проведення порівняльного аналізу відображення у наукових працях вітчизняних і зарубіжних представників основних наукових шкіл основних засад організації та функціонування грошової системи і грошового обігу, що дало змогу виявити їхнє ставлення до принципів забезпечення грошової одиниці, функціональної ролі центрального банку й обчислення та забезпечення обігу необхідною кількістю грошей (с. 59-90, 93-111);

- визначення методичних засад організації в Україні емісії грошей і регулювання їхнього використання (с. 290-329), а також розрахунок емпіричних оцінок взаємозв'язку між загальноекономічними та монетарними показниками (с. 283-289), які проілюстрували невисоку кореляцію між ними, що засвідчує необхідність реформування основних засад вітчизняного банківництва і зміни регулятивної політики функціонування грошової системи;

- систематизація видів приватних грошей, зокрема розроблення їхньої класифікації за такими ознаками: призначення, сфера розповсюдження та статус емітента (с. 378-391), що дозволило розкрити їхнє місце в сучасній економічній системі для врахування можливості їхньої появи в національній економіці як свідчення необхідності доповнення державних грошових знаків чи входження України у глобалізовану економіку;

- обґрунтування сутності електронних грошей з погляду їхньої появи в обігу, матеріального забезпечення, механізмів функціонування та з'ясування

їхнього впливу на сучасні державні грошові системи (с. 392-402), що сприяє своєчасному й адекватному реагуванню регулятора в особі переважно центрального банку країни на можливі виклики і загрози монетарній економіці.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 45 наукових працях, у тому числі в двох одноосібних та одній колективній монографіях, 27 статтях у наукових фахових виданнях загальним обсягом 78,6 друк. арк. Результати дослідження були висвітлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджено опублікованими тезами доповідей.

Автореферат оформлений відповідно до встановлених вимог, у ньому стисло та логічно розкрито основні положення дисертаційної роботи.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи

Отримані наукові результати дисертаційної роботи можуть слугувати підґрунтям для проведення подальших теоретичних розробок та використані у практичній діяльності органів державної влади, що регулюють грошову систему, для розроблення нормативно-правових актів, у практичній діяльності вітчизняних банків, навчальному процесі з підготовки фахівців-економістів.

Основні наукові результати були застосовані НБУ для розвитку безготівкового обігу та підвищення фінансової грамотності економічних суб'єктів (довідка № 50-0006/6615 від 27.01.2017 р.), розглянуті під час проведення Парламентських слухань "Про шляхи стабілізації банківської системи України" (18.02.2015 р.) та використані у процесі розробки Рекомендацій Комітетом Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності, які стосувалися основних напрямів розвитку валютного ринку в Україні.

Основні положення та результати дисертаційної роботи використані у

навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання навчальних дисциплін “Гроші і кредит”, “Банківські продукти”, “Історія та філософія грошей і банківництва”, “Банківські операції”, “Історія економіки та економічної думки”, “Грошово-кредитна політика” (довідка № 2336-Н від 20.05.2016 р.).

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані у процесі наукового дослідження, та їхнє практичне значення, слід відзначити окремі дискусійні положення та висловити деякі зауваження, серед яких:

1. У першому розділі дисертації автором достатньо уваги приділено теоретико-методологічним засадам дослідження грошової системи, а саме удосконалене визначення досліджуваного поняття, чітко структуровані його складові, систематизована еволюція поглядів визначних представників економічної науки на різноманітні питання грошового господарства. Але результатом проведення критичного аналізу ставлення вітчизняних та зарубіжних учених до функцій грошової системи (с. 43-44) стало виділення автором лише однієї функції – спрощення економічних відносин у товарній економіці.

2. Однією з пропозицій дисертанта, що спрямована на активізацію безготівкових розрахунків в Україні, є застосування стимулювальних заходів, зокрема введення податкових пільг для учасників трансакцій з використанням платіжних карток і підприємств відповідної інфраструктури (с. 320, 328). Водночас, варто було б додатково акцентувати увагу на тих видах податків, від сплати яких повинні звільнитися зазначені економічні суб'єкти, а також, яким чином такі податкові послаблення вплинуть на стан доходів державного бюджету.

3. Автором запропоновано проект Закону України “Про грошові системи в Україні”, який покликаний врегулювати питання функціонування державних і приватних грошей, а також правила використання вітчизняної та іноземних валют у міжнародних відносинах (с. 403-407). При цьому поза увагою залишилася

закордонна практика законодавчого забезпечення організації грошових систем, яку доцільно було б проаналізувати у цьому контексті.

4. У дисертаційній роботі визначено й обґрунтовано світові тенденції еволюції елементів грошової системи у різні економічні періоди (с. 52-58, 90-93). Вважаємо за доцільне подати отримані результати у вигляді відповідного графічного зображення, що б полегшило їхнє сприйняття, як це було зроблено для відображення еволюції елементів грошових систем на українських землях.

5. У другому та третьому розділах дисертаційної роботи автор детально аналізує грошові системи тих державних утворень, до складу яких в силу різних причин входили у той чи інший час українські землі (сучасні Австрія, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Угорщина). Вважаємо, що значущим аспектом дослідження було б порівняння сучасного стану розвитку грошової системи України з її аналогами у цих державах.

Зазначені зауваження не знижують високого наукового рівня дисертаційної роботи та не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Скоморович Ірини Георгіївни на тему “Еволюція та функціонування грошової системи в Україні” є цілісною, завершеною, самостійно виконаною, кваліфікованою науковою працею, в якій автором обґрунтовано теоретико-методологічні засади розвитку грошової системи на українських землях упродовж її еволюції. Зміст дисертації відповідає встановленій меті та визначеним завданням, які повністю розкриті у процесі написання роботи. Основні положення дисертації, що винесені на захист, містять наукову новизну. В авторофераті, який є ідентичним за змістом, відображено основні положення дисертаційної роботи. Наукові результати дослідження повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають встановленим вимогам.

За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та

висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

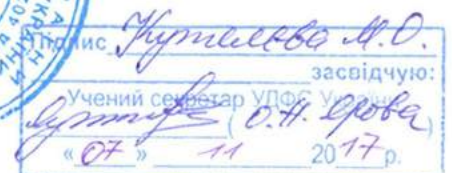
На підставі викладеного вважаємо, що дисертація на тему “Еволюція та функціонування грошової системи в Україні” відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами і доповненнями), а її автор – Скоморович Ірина Георгіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
фінансів, банківської справи
Університету державної
фіскальної служби України

М. О. Кузелєв

Відгук надійшов до спеціалізованої
вченої ради Д 35-057.22

15 листопада 2017р.

Вчений секретар [Signature] / Ситасенко А. В